

ciipelle problemstillinger. 2003). Det er imidlertid mindre svagheder, som på ingen måde sætter spørgsmålstegn ved bogens mange øvrige kvaliteter. Vi står her over for en meget velskreven og interessant afhandling, der kaster nyt lys over sammenhængen mellem eksegese, hermeneutik og etik.

Johannes Nissen

G. E. M. de Ste. Croix (Michael Whitby & Joseph Streeter, red.): *Christian Persecution, Martyrdom, & Orthodoxy. XII + 394 sidor. Oxford University Press, Oxford 2006.*

Titeln på denna samling av postumt utgivna artiklar är väl vald av utgivarna som i sina introduktioner och kommentarer till Ste. Croix' tänkande framhäver hur för honom ortodoxi, kanske ur hans perspektiv korrektere kallad intolerans, har varit grogrund för förföljelser både riktade mot och utförda av kristna. Många som sysslar med kyrkans historia har en positiv och ofta personlig relation till kristendomen. För Ste. Croix var situationen närmast den motsatta. Han beskrivs av utgivarna som fiendlig till kristendomen. Ste. Croix skriver själv om hur lätt det är för en historiker som sysslar med det romerska samhället och administrationen att se förföljelserna av de kristna ur ett perspektiv från ovan. För en teolog ger detta ibland en intressant fräschör åt hans texter. När han beskriver en situation som inom kyrka och kyrkohistoria traditionellt gärna setts med ögon sympatiska med den kristne martyren visar Ste. Croix mest intresse och sympati för den romerske ämbetsmannen som tvingas hantera besvärliga kristna som ofta tvingar fram sitt eget martyrium. Ord om Julianus som återhållsam i sin behandling av kristna hör inte heller till de första som vanligen framförs. Dock, Ste. Croix ser själv behovet av att söka det dubbla perspektivet på förföljelserna, både ovanifrån och underifrån. Medvetenheten och ansatsen är två av denna boks många förtjänster.

De sju artiklarna är av olika formell typ. Några exempel: En betydelsefull publicerad text, med delar av den debatt den gav anledning till. Ett bakgrundsarbete till en tänkt men aldrig avslutad bok. En i stort sett färdigställd opublicerad artikel där vissa av Ste. Croix' tänkta utvidgningar genomförts av utgivarna i appendix. En ofta framförd föreläsning utvidgad av Ste. Croix inför en tänkt publicering, men färdigställd av utgivarna.

För den som vill kunna säga: «exakt detta hävdar Geoffrey de Ste. Croix» kan detta orsaka problem, men för den som vill lära känna hans tänkande och få

det insatt i sin kontext fungerar boken väl och de båda utgivarna har utfört ett omfattande arbete.

En text rör konciliet i Kalcedon i vilken den övergripande tesen är det politiska maskineriets effektiva styrning av konciliet och att det präglades av tvång väl så mycket som exempelvis «rövarsynoden» i Efesos. En annan text rör frågor kring den tidiga kristendomens förhållande till egendom och slaveri. Här gör Ste. Croix den intressanta observationen att även om kristendomen snart kom att framträda som en religion med sin tyngdpunkt i den grekisk-romerska världens städer så avviker Jesus kraftigt från den bilden. Ste. Croix menar att Jesus i stort sett synes ha undvikit de hellenistiskt präglade orterna i Palestina. Huvudsakligen, och med Jerusalem som lysande undantag, verkade Jesus på landsbygd och i smärre orter, i de miljöer som antagligen var minst påverkad av hellenistisk kultur, ja, låg utanför den hellenistiska civilisationens gränser.

Det dominerande temat består dock av de övriga fem texterna och rör förföljelser och martyrskap. För Ste. Croix är det en självklarhet att inte begränsa sig till förföljelser riktade mot kristna utan även ha i åtanke de kristnas förföljelser mot sina motståndare. Han ser en stark kontinuitet mellan de båda, inte minst i den knappt förändrade romerska statens underliggande strävan efter det nödvändiga bevarandet av gudarnas eller Guds välvilja. Samtidigt som Ste. Croix noggrant avvisar tanken på att det skulle finnas bara en förklaring återkommer liknande tankar i det mest utvecklade svaret på frågan: varför förföljdes de kristna? En viktig orsak både till detta och till att kristendomen själv utvecklades till att förfölja andra var dess krav på att vara den enda sanna tron. Att inte erkänna de allmänt erkända gudarna och att inte delta i kulturen var att ställa sig utanför och hota samhällets gemenskap. Därför sågs kristna som ateister. Häri finner Ste. Croix också en viktig källa till kristen intolerans. Han noterar även att förföljelse är den drabbades sätt att se på saken medan det motsatta perspektivet är att någon drabbas rättvist.

Rörande det kristna martyriet är en tes Ste. Croix återkommer till och framför med störst emfas den att en betydelsefull beståndsdel av kristendomsförföljelse och martyrier och ett stort antal av de martyrer som källorna berättar om utgörs av det han definierar som frivilliga martyrer, alltså sådana som avsiktligt och onödigt tog en omväg för att söka martyriet. Han räknar också med *quasi-volunteers*, sådana som är onödigt rigida i sitt beteende, i onödan drar uppmärksamhet till sig, eller vid sin rättegång handlar så att de säkert blir martyrer. En mycket stor del av de i martyrakter och andra källor skildrade martyrer gick betydligt längre än kyrkan krävde av dem och i vissa fall

provocerade de fram sitt martyrium, genom exempelvis bildförstörelse. Frivilliga martyrer provocerade fram förföljelser och förvärrade situationen då förföljelser redan pågick. Ste. Croix menar att kyrkan därför så småningom vände sig mot det frivilliga martyrskapet. Han ser Ignatius av Antiokia som en portalfigur för de frivilliga. Även om Ignatius inte själv var en sådan så visar hans brev till romarna på tankar, med hemortsrätt i den dåtida kyrkan, vilka enligt Ste. Croix nästan säkert skulle leda till att människor valde att frivilligt bli martyrer, även då myndigheterna inte gärna ägnade sig åt förföljelse. Innan Ignatius skymtar även andra föregångare, exempelvis martyrer från Mackabeertiden.

Lärd, tankeväckande, provocerande, både i sina teser och, ibland, i sin metod. Denna bok visar tydligt hur mycket forskning är diskussionsinlägg. Dess svar är viktiga och dess frågor lär stå sig. Här går inte att ge mer än glimtar av en spännande bok, vilken anbefalles.

Martin Bergman

Stina Fallberg Sundmark & Göran Lundstedt (red.): *Kyrkoliv i 1800-talets Sverige. Festskrift till Oloph Bexell (Bibliotheca Theologiae Practicae 83). 350 sid. Artos & Norma bokförlag, Skellefteå 2007.*

Svenskt 1800-tal är en intressant och omvälvande period. Det är under detta sekel som enhetssamhällets successiva nedmontering påbörjas. Liberala idéer och reformprogram utmanar rådande ordningar och samhälleliga hierarkier. Ett personhistoriskt perspektiv kan vara en god metod om man vill ge en bild av 1800-talets samhälle och dess förändringar. I festskriften till kyrkohistorikern och prästen Oloph Bexell, *Kyrkoliv i 1800-talets Sverige*, möter läsaren i tolv olika bidrag inte mindre än fjorton skildringar av tongivande personer under 1800-talet. Här porträtteras nio män och fem kvinnor. I det följande diskuteras några bidrag som särskilt väckt mitt intresse.

I det inledande bidraget kan Lars Aldén visa hur den tillfälliga sammansättningen av domkapitlet i Växjö stift 1823 påverkade hanteringen av väckelsepredikanten Pehr Nyman. Det under biskopens och domprostens frånvaro av neologin starkt färgade domkapitlet anklagade Nyman för ämbetsförsummelser samt brott mot konventikelplakatet och beslutade om suspendering. Aldéns redogörelse av förloppet vittnar om domkapitlets beslutsamhet när det gällde separatistiska tendenser och hur Nyman användes som ett korrektiv.

Sven-Erik Brodds uppsats om förhållandet mellan ecklesiologi och kyrkohistoria är tankeväckande. Med utgångspunkt i en av lundateologen Carl Olbers kyrkohistoriska föreläsningar blir det tydligt hur en tidstypisk kyrkosyn får färga den kyrkohistoriska framställningen. Möjligen kan jag tycka att Brodd kunde ha varit tydligare med samspelet mellan Olbers ecklesiologi, hans historiesyn och den omgivande kontexten. På ett antal ställen är det uppenbart att Olbers i sina föreläsningar talar lika mycket om sin samtids aktuella kyrkofrågor som om historia. Det ligger nära till hands att hävda att det är frågan om ett konfessionellt historiebruk. Med det menar jag att Olbers använde historieskrivningen för att driva sin kyrko- och samhällssyn och motverka företeelser i hans egen samtid som hotade denna uppfattning.

Ruth Franzén försöker i sin uppsats om publicisten och pedagogen Betty Ehrenborg-Posse föra samman en spiritualitetshistorisk ansats med ett intersektionellt perspektiv. I sin ursprungliga form syftar intersektionalitetsbegreppet till att utifrån en rad analyskategorier visa hur förtryck uppstår i olika maktrelationer. Om Franzén menar allvar med det intersektionella perspektivet är det därför problematiskt att hon avstår från att gå in på en diskussion om makt i artikeln. Istället för makt vill Franzén tala om inflytande eller påverkan. Men är det egentligen någon skillnad? Vidare frågar jag mig om intersektionalitet såsom teoretiskt analysverktyg inte går miste om sitt emancipatoriska drag om de ontologiska grunderna förändras på det sätt som Franzén önskar göra. Med denna omdefiniering av begreppet i åtanke är det inte heller så underligt, vilket Franzén själv konstaterar, att perspektivet inte resulterar i «några direkt genomgripande nya förklaringar» till Ehrenborg-Posses intressanta liv.

Kjell Peterssons artikel om Växjöbiskopen Johan Anderssons prästideal är mycket intressant. När biskopen i herdabrev och vid prästmöten behandlar den prästerliga praktiken betonar han prästens uppgifter som herde, lärare och själavårdare. Hans prästideal är tydligt format av treståndslärens idé om förhållandet mellan lärare-åhörare, och föga förvånande påminner hans retorik om de idéer som uttrycktes av andra mer tongivande biskopar vid samma tid.

Med Maja Stina Larsdotter och Emilie Petersen som exempel pekar Cecilia Wejryd på husmoderskapets betydelse för kvinnliga aktörer under 1800-talets mitt. Wejryds bidrag är kanske ett av de mer läsvärda i antologin och hon visar hur Petersen och Larsdotter tar hushållstänkandet som utgångspunkt för sin roll som andlig ledare. Att det var frågan om en brytnings-tid där den inträdande moderniteten innebar att vissa av treståndslärens hierarkier åsidosattes är kanske